Stadskerk Nijmegen (OCP), 12 februari 2023,
voorganger: ds. Wouter Slob (Protestantse Gemeente Nijmegen)

[1e lezing: Deuteronomium 30,15-20]
15 Besef goed, vandaag stel ik u voor de keuze tussen voorspoed en tegenspoed, tussen
leven en dood. 16 Wanneer u zich houdt aan de geboden van de HEER, uw God, zoals ik ze u
vandaag heb gegeven, door hem lief te hebben, door de weg te volgen die hij wijst, en zijn
geboden, wetten en regels in acht te nemen, dan zult u in leven blijven en in aantal
toenemen, en dan zal de HEER, uw God, u zegenen in het land dat u in bezit zult nemen. 17
Maar als u hem de rug toekeert en weigert te luisteren, als u zich ertoe laat verleiden neer te
knielen voor andere goden en die te vereren, 18 dan zeg ik u op voorhand dat u te gronde
zult gaan. Uw verblijf aan de overkant van de Jordaan, in het land dat u in bezit zult nemen,
zal dan van korte duur zijn. 19 Ik roep vandaag hemel en aarde als getuigen op: u staat voor
de keuze tussen leven en dood, tussen zegen en vloek. Kies voor het leven, voor uw eigen
toekomst en die van uw nakomelingen, 20 door de HEER, uw God, lief te hebben, hem te
gehoorzamen en hem toegedaan te blijven. Dan zult u lang blijven wonen in het land dat hij
uw voorouders Abraham, Isaak en Jakob onder ede heeft beloofd.'

[Evangelie: Matteüs 5,17-26]
17 Denk niet dat ik gekomen ben om de Wet of de Profeten af te schaffen. Ik ben niet
gekomen om ze af te schaffen, maar om ze tot vervulling te brengen. 18 Ik verzeker jullie:
zolang de hemel en de aarde bestaan, blijft elke jota, elke tittel in de wet van kracht, totdat
alles gebeurd zal zijn. 19 Wie dus ook maar een van de kleinste van deze geboden afschaft
en aan anderen leert datzelfde te doen, zal als de kleinste worden beschouwd in het
koninkrijk van de hemel. Maar wie ze onderhoudt en dat aan anderen leert, zal in het
koninkrijk van de hemel in hoog aanzien staan. 20 Want ik zeg jullie: als jullie gerechtigheid
niet groter is dan die van de schriftgeleerden en de farizeeën, zullen jullie zeker het
koninkrijk van de hemel niet binnengaan.
21 Jullie hebben gehoord dat destijds tegen het volk is gezegd: "Pleeg geen moord. Wie
moordt, zal zich moeten verantwoorden voor het gerecht." 22 En ik zeg zelfs: ieder die in
woede tegen zijn broeder of zuster tekeergaat, zal zich moeten verantwoorden voor het
gerecht. Wie tegen hen "Nietsnut!" zegt, zal zich moeten verantwoorden voor het
Sanhedrin. Wie "Dwaas!" zegt, zal voor het vuur van de Gehenna komen te staan. 23
Wanneer je dus je offergave naar het altaar brengt en je je daar herinnert dat je broeder of
zuster je iets verwijt, 24 laat je gave dan bij het altaar achter; ga je eerst met die ander
verzoenen en kom daarna je offer brengen. 25 Leg een geschil snel bij, terwijl je nog met je
tegenstander onderweg bent, anders levert hij je uit aan de rechter, draagt de rechter je
over aan de gerechtsdienaar en word je gevangengezet. 26 Ik verzeker je: dan kom je niet
vrij voor je ook de laatste cent betaald hebt.

[overweging:]

Ik ben niet gekomen om de Wet of de Profeten af te schaffen, maar om ze tot vervulling te brengen.

Zusters en broeders,

Kennelijk was de vraag wel gerezen… Of Jezus gekomen was om de wet en de profeten af te schaffen. Met een eigenzinnige lezing van de Heilige Geschriften kwam Jezus in botsing met andere uitleggers. Niks bijzonders, op zichzelf, want zo deden en doen Joden dat: discussiëren over hoe de wet moet worden uitgelegd en moet worden toegepast.
En daarmee gaat het om *duiding*. Gaat het om 'leven met God,' en hoe het eigen leven in die termen kan worden begrepen. En dan gaat het veelmeer om de vraag wat de traditie *betekent*, dan om de vraag of het allemaal wel *waar* is. Gaat het méér om openingen naar de beloftevolle toekomst, dan om een beschrijving van een verleden werkelijkheid.
De verleden werkelijkheid dragen we natuurlijk mee. Als traditie, waar we uit kunnen putten en die de woorden aanreikt om het heden in te begrijpen. Maar mogelijk ook als schuld.
In de verhouding tussen jodendom en christendom is daar niet overheen te kijken. Want de botsingen bleven niet bij strijdgesprekken. Aan de afgrijselijke gevolgen worden we vlakbij, halverwege de berg, herinnerd. In de oude jodenbuurt, maar een beetje uit de loop. En daarom misschien in de praktijk net iets te weinig 'steen des aanstoots'. Zeker is er een christelijke verantwoordelijkheid voor de Jodenvervolging in de 2e wereldoorlog.
Daarom is het goed ons te beseffen dat Jezus een jood was en deed wat joden deden: duiden van de tijd in theologische termen. Hoe kon het dan zo mislopen? Hoe zijn jodendom en christendom ooit uit elkaar gaan lopen? Met de oorlogsschuld voor ogen heeft de christelijke theologie zichzelf dat vaak kwalijk genomen. Maar dat ligt in oorsprong niet voor de hand. Als onbeduidend randverschijnsel was de vroege Jezus-beweging oorspronkelijk de onderliggende partij. En een partij die veel weerstand ondervond, en in de loop van de eerste eeuw steeds méér weerstand opriep. De strijdgesprekken van Jezus met de farizeeën en de sadduceeën getuigen ervan. De nieuwtestamentische verhalen weerspiegelen ongetwijfeld óók de toenemende spanningen tussen volgelingen van Jezus en andere joden?
En centraal staat dan de claim die Jezus vandaag in de mond wordt gelegd: ik ben gekomen om de wet en de profeten te vervullen. De inzet van de religieuze duiding zijn niet zomaar gebeurtenissen en omstandigheden, maar is ook de persoon van Jezus zelf.
En dáárover raken de volgelingen van Jezus en de overige joden zeker over in conflict en dat zal tot het uiteengroeien leiden. Want in Jezus herkenden zijn volgelingen de Messias, waarmee Hij de Christus werd genoemd. En dat was de andere joden een forse stap te ver.
In de eerste eeuw ontspint zich zo een inter-joodse discussie, die door verschillende omstandigheden ook extern-joodse consequenties krijgt. Want als Jezus de Christus is, dan vormt Hij de toegang tot het goddelijk heil. Dan is het niet het navolgen van de Wet om zichzelf, met haar impliciete verdienste-theologie, maar dan is het de genade die in Christus

ontvangen mag worden. En die toegankelijk is voor ieder die Jezus als de Christus aanvaardt. Ook niet-Joden.
En dan gaat er een grote wissel over. Want dan gaat de Jezus-beweging open staan voor heidenen, en is de discussie niet langer een intern-joodse kwestie maar is het op weg een universele religie te worden. En dat levert spanningen op, met joden die woedend een Stefanus lynchen, maar ook van de volgelingen van Jezus onderling, getuige bijvoorbeeld de brief aan de Korintiërs. Titel en jota blijven staan, zeker. Maar welke *plaats* moet de wet hebben? Is het het centrum, of is het de opstap?
Joden-dom en christen-dom gaan daar verschillende over denken. In een proces van een paar eeuwen *worden* het zo verschillende religies. Uit dezelfde bron ontsproten, hebben ze zich in *onderlinge afbakening* ontwikkeld. Dikwijls hebben we het idee dat het christen-dom voort is gekomen uit het joden-dom. Moeten we dan niet naar rabbijnen moeten luisteren om te weten hoe we het Nieuwe Testament moeten begrijpen? Volgens de orthodox-joodse historicus Daniel Boyarin is er echter alles voor te zeggen dat het jodendom (als systematische religie) schatplichtiger is aan het christendom, dan andersom. Want precies omdat de volgelingen van Jezus een afwijkende duiding van de tijd geven, voelen andere joden zich genoopt stelling te nemen, en een eigen orthodoxie te gaan definiëren. Joden*dom* en christen*dom* krijgen in de loop van de tijd vorm, en zetten zich wederzijds tegen elkaar af. Inderdaad heeft het christendom zo een anti-judaistische (maar geen antisemitische) tendens, zoals het jodendom een duidelijke anti-christelijke tendens krijgt. Maar dan is het niet meer zo logisch om aan rabbijnen te vragen hoe we het Nieuwe Testament moeten lezen.
Maar die Tittel en die Jota dan? Wat moet de rol van Wet en Profeten dan zijn?
Wet en de Profeten, dat is in ieder geval niet *Tenach*! De term kennen we vast: Torah, Nevi'im en Ketoevi'im (Wet, Profeten en Geschriften). In die volgorde. En dat is van belang. Want de volgorde wijkt af van de volgorde van het Oude Testament. Het Oude Testament kent een historische lijn, die vanaf de schepping de heilsgeschiedenis schetst. De Thora is het begin, maar de ontwikkeling loopt verder via de Profeten, en gaat dóór. In die opzet kunnen de geschriften van het Nieuwe Testament als vervulling van het Oude worden gezien. Jezus wordt dan het centrum van de geschiedenis en het hoogtepunt van de schepping. En inderdaad: dan is het 'Oude Testament' niet verworpen, maar krijgt wel een secundaire status ten opzichte van het Nieuwe.
Een grove inbreuk in de volgorde van de Tenach, volgens sommigen! Maar het is andersom! De volgorde van het christendom is de volgorde van de *Septuaginta*, de gezaghebbende griekse vertaling van de Joodse Heilige Geschriften. Het is díe versie die door de volgelingen van Jezus werd gebruikt en wordt geciteerd. Mogelijk zelfs de versie die überhaupt dominant was in joodse kringen; dominanter wellicht dan de hebreeuwse versie...
Veel joden uit de eerste eeuw waren niet zomaar overtuigd van deze christelijke manier van lezen en gingen begrijpelijkerwijze niet akkoord met de impliciete devaluatie van de boeken van het Oude Testament. En dan ontstaat de Tenach, als canon van de joodse Heilige Boeken. Niet als bron van het Oude Testament, maar als reactie op het opkomende

christendom. Want de Tenach heeft géén historische orde, maar een systematische. De Wet vormt het centrum, daaromheen de Profeten en dan de Geschriften, in afnemend belang. Als dáár de geschriften van het Nieuwe Testament mee in verband moeten worden gebracht, dan is het op z'n best een Geschrift, maar eerder nog slechts uitleg, Midrasj, bij de Tenach.
Voor alle duidelijkheid: er speelt méér mee. De volgorde is vooral van belang wanneer de Bijbel een gebonden boek wordt. Typisch christelijk om in te binden; joden gebruiken rollen en dan speelt de volgorde een minder urgente rol. En van doorslaggevend belang bij de gebeurtenissen in de eerste eeuw is het wegvallen van het cultische centrum van het joodse leven: de tempel. Met de verwoesting van Jeruzalem in 70 na Christus gaat deze bindende factor verloren en gaan farizese rabbijnen het jodendom reorganiseren over leerstellige lijnen. Het conflict met andere joodse groepen wordt dan op de spits gedreven.
Onderliggend is steeds de vraag of het heil van God etnisch is beperkt of universeel wordt aangeboden. Daarover splitsen jodendom en christendom, en hebben daarbij elkaar steeds als belangrijkste 'ander' beschouwd. Waartegen ze zich afzetten om een eigen identiteit te vormen.
Maar nu, zoveel eeuwen verder? Als 'ander' verdient de relatie geen strijd maar onderhoud en respect. Maar we begrijpen elkaar stellig verkeerd als we ons tot de ander reduceren. Zou iemand nog willen beweren dat alle joden christenen moeten worden? Maar zouden christenen zich daarom tot het jodendom moeten richten? Laten we als neven elkaar verder proberen te helpen om ernst te maken met de opdracht van God in onze wereld. Om onze eigen en ons eigen leven te begrijpen in termen van Gos genade.
Amen

Wouter Slob, whslob@hotmail.com